

Gömöri György

Zbyszek

Nemrég Zbigniew (nekem és sok más embernek Zbyszek) Pełczyński 95 éves korában Angliában búcsút mondott a földi világnak. Bár Magyarországon kevesen ismerik nevét, fontos alakítója volt az újabbkori lengyel és magyar történelemnek.

Kezdjük a lengyellel: Zbyszek fiatalemberként részt vett a német túlerő által levert, tragikus 1944-es varsói felkelésben, több ízben csodával határos módon maradt életben. Mint a Honi Hadsereg katonája német fogolytáborba került, majd onnan a britekkel szövetséges lengyel katonaság segítségével átjutott Angliába, ahol egy oxfordi tanfolyam és pár év skóciai egyetemi tanulás után visszakerült Oxfordba – én már 1957-ben ismertem, mint a Pembroke College vadonatúj és akkor legfiatalabb Fellow-ját és politikaitudomány tanárát.

Zbyszek Hegelről írta doktori disszertációját, és Hegel politikai írásainak elemzésétől lett nemzetközileg ismertté. Tudományos munkájánál fontosabb volt tanári tevékenysége,sok brit, amerikai és más nemzetiségű diákot oktatott hosszú pályája során, többek között diákja volt a Rhodes Scholarként Oxfordban tanuló Bill Clinton, későbbi amerikai elnök. Amikor 1992-ben Varsóban én is résztvettem a sikeres Oxford–Cambridge-i Lengyel Vendéglátó Program ünneplésén, egy közös autóbuszozás közben többen elkezdték Zbyszeket kérdezni: mennyire teljesített Clinton Oxfordban, milyen esszéket írt? – Elég jókat – mondta Zbyszek – magas „B” osztályzatokat adtam Clintonnak.

Nem sokkal a Jaruzelski-féle puccs és még a lengyelországi szükségállapot idején egy oxfordi lengyel látogató azt az ötletet adta Zbyszeknek, indítson egy olyan „vendéglátó” programot, ami egy-egy hónap kutatást biztosítana Oxfordban fiatal lengyeleknek. Ehhez széleskörű kollégiumi kapcsolatra volt szükség, mert maga az „egyetem” ritkán hív meg embereket, viszont a legtöbb kollégium nyáron üres, csak néha rendeznek bennük konferenciákat. Zbyszek körlevelet írt a kollégiumoknak

és a legtöbb hajlandó volt egy hónapos szállást és kosztot adni (az oxfordi bizottság véleménye alapján, a lengyel hatóságoktól függetlenül kiválasztott) lengyel vendégeknek. 1982-ben beindult a Vendéglátó Program, amit aztán két évvel később én is megszerveztem Cambridgeben – ezért kaptunk Zbyszekkel és más oxfordiakkal együtt kitüntetést a független lengyel kormánytól 1992-ben. Nekem a cambridge-i programot később sikerült kiterjesztenem Magyarországra és Csehszlovákiára, majd miután átadtam másoknak a szervezést, abba orosz, ukrán, bolgár és más kutatók is belekapcsolódtak.

De Zbyszek egyre merészebb lett a népi demokráciákat „fellazító" terveit illetően. Miután megismerte George Sorost, tőle kért támogatást, hogy ne csak egy hónapra, hanem egy-egy évre tudjon lengyel kutatókat meghívni Oxfordba. Soros ettől eleinte húzódozott, de ahogy McAvoy 2012-es Pełczyński-életrajzából megtudtam, Zbyszek végül meggyőzte azzal, hogy minden lengyelért „cserébe", meghív ugyananyi magyart is Oxfordba. Ő volt tehát a felelős azért, hogy a Fidesz akkori vezérkara (évekkel a rendszerváltás előtt!) Soros pénzéből Oxfordban tanulhasson: Szájer Józsefre és Németh Zsoltra emlékszem, meg egy jó kiállású fiatalra, akit Viktornak hívtak, és aki egy kollégiumi fogadáson közölte velem, hogy a Pembroke Collegeban töltött egyetlen trimeszter után haza kell térnie, mert úgymond: „választások lesznek". Ez 1989 őszén történt, később az akkor még ellenzéki Orbán Viktor volt tutorától, Zbyszektől kért ajánlólevelet Bill Clintonhoz. Ezt meg is kapta, bár Zbyszek (tőle tudom) pár évvel később már nem lelkesedett volt tanítványáért, akinek politikai fordulatait és „pávatáncát" növekvő rosszallással figyelte.

Zbyszek ugyanis konzervatív-liberális meggyőződésű volt, bár akadtak szocialista barátai is. De mint tanár soha sem akarta meggyőzni diákjait kizárólagos „igazáról" és ha néha tanácsot adott is lengyel politikusoknak, azokat csak ritkán fogadták meg. Fő célja ugyanis az volt, hogy hozzászoktassa a lengyeleket a nyugati stílusú, demokratikus politikai gondolkodáshoz, a vitapartner tiszteletéhez. Nem tudom, ez végül mennyire sikerült neki, de sokan emlékeznek mosolygós arcára, nyugodt hangjára és nyitott gondolkodására, meg arra, hogy mennyit segített sokaknak szakmailag és világnézetileg a lengyel- és magyarországi változások előtti években. Közhelyként szokás mondani: „emlékét megőrizzük". Nem tudom, más hogy van vele, én mindenesetre megőrzöm jó emlékezetemben barátomat, a Brit Birodalom Rendjelével (OBE) kitüntetett Zbigniew Andrzej Pełczyńskit.